

Gunhild fra Tuddal Telemarks – og østlandets – første¹ emigrant

---

At folk fra kyststrøkene på sørvestlandet var istand til å finne ut av mulighetene i Amerika, og å gjøre alvor av å dra dit, skal vi sjølsagt ha stor respekt for. Men la oss også ha i tankene at dette var folk som var oppvokst med skip og sjøliv. Norge var allerede et betydelig sjøfartsland både i krig og fred, og reiser ut i verden var hverdagskost for dem som hadde valgt sjølivet som sin livsveg. Og for familie og venner som satt igjen heime i kyst- og fjordbygdene, gjorde rapportene og fortellingene fra dem som var ute, dette livet til noe velkjent.

Cleang Peerson og passasjerene på Restauration utgjorde den første emigrantgruppa fra Norge, i 1825. Disse, som blei kalt "sluppefolket", kom fra øyene/bygdene i og rundt Boknafjorden innafor Stavanger: Finnøy, Tysvær, Jærenbygdne, Skjold, Gjesdal, Hjelmeland, Haaland osv. Disse skal sjølsagt nå i år 2000 ha all ære ved 175-års-jubileet både her heime og i USA.

Men turen med Restauration blei ikke umiddelbart starten på noen utvandringsbølge. Mellom 1826 og 1828 reiser bare noen få handelsfolk, handverkere og sjøfolk, blant annet en skipskaptein fra Drammen, til Amerika, ikke tradisjonelle emigranter altså, men folk mer i embeds medfør. I 1829-30 derimot, reiser en håndfull virkelige emigranter - vestlendinger fra kretsen rundt sluppefolket.

La oss stoppe opp litt når vi kommer til emigrantlistene fra 1831. Vi sitter med første bind av Gerhard B.Naeseths store verk: "Norwegian Immigrants to the United States" (Madison, Wisconsin 1993) foran oss. Her står det om skipet Franklin som "arrived in New Bedford from Gothenburg, Oct.1, 1831," med Stephen Howland som kaptein. Passasjerene ble registrerte som svensker, men sjøl om kongen deres var svensk, var de så norske som de kunne være.

En kjent mann i utvandringshistoria, bergenseren Gjert Gregoriussen Hovland, og hans familie står først på passasjerlista. Dette var den kjente brevskriveren fra 1830-åra. Brev hans blei kopiert i

hundretall på Vestlandet og inspirerte til videre utvandring. Vi skal ikke se bort fra at Nattestadbrødrene fra Numedal kom borti slike brev på vestlandet, før de brakte utvandringstankene til Telemark og Numedal.

De to siste, nr.10 og 11 på passasjerlista, skal vi se nærmere på:

Knud Pedersen Falkeid, født i Finnøy i 1781, emigrerte fra Haugesund, flyttet seinest i 1850 til Mission township i LaSalle county, Illinois, - altså Cleng Peersons rute. Av yrke var han kam-maker. Absolutt ei nisjenæring, sjøl om amerikanerne sikkert behøvde kammer.

Så kommer vi endelig til hovedpersonen i historia vår, kona til Knud, Gunhild Olsdatter Saelvaag, født i 1794. Ei rask opptelling plasserer henne som emigrant nummer noen og sytti av de 8-900 000 som skulle komme - og som vi snart skal se, den første fra Østlandet! Virkelig en pionerens pioner.

For ei stund siden kom det til Hjartdal historielag henvendelse fra en Gunnar A.Skadberg fra Hafrsfjord ved Stavanger. Han var igang med å skrive historia om utvandringa sett fra Finnøy i Rogaland. Han skulle gjerne ha identifisert ei Gunhild Olsdatter født 1794 som han hadde spora til Hjartdal i Telemark. Folketellingslister er greie å undersøke i vår www-tid, og i 1801-listene viste det seg at det fantes bare en 7-åring med navnet Gunhild Olsdatter i prestegjeldet i 1801, og hun var fra Tuddal. Ingen annen Gunhild Olsdatter var født i åra like før eller etter 1894 i hele Hjartdal prestegjeld. Hun var datter av bonde Ola Halvorsen Nord-Grasåsen og Margit Olsdatter Hauglia. Nærmere undersøkelser i "Hjartdalsoga, band 1" av Gjertrud Kleveland Karlsrud, forteller oss at Ola hadde skjøte på Grasåsen fra 1800 til 1803, men at etter denne tid er det usikkert hvor familien blei av.

Helt sikker kan en jo ikke være i en slik sak, men det er da i høyeste grad sannsynlig at Ola har tatt med seg hele familien, tre sønner er også nevnt, over fjellet mot Rogaland etter et mer eller mindre frivillig salg av den lille gården i 1803. Det var ikke helt uvanlig å søke lykken, eller i det minste arbeid, på Vestlandet for folk fra indre bygder i Telemark dengang.

Hva Gunhild opplevde hvis hun som 9-10-åring kom til Vestlandet, ligger gjemt for oss idag. Vi har kanskje med en av den tidas rotløse ungdommer å gjøre. Kanskje blei det mye flytting, og hun kan ha blitt offer for både den ene og den andre slags påvirkning.

Vi aner det når vi vender tilbake til Gunnar Skadbergs opplysninger om Knud og Gunhild, som han var så grei å sende oss. Da blir det ikke mindre interessant for historieinteresserte telemarkinger:

Knud P.Falkeid var enkemann, uten barn, fra ca 1826, etter ekteskap med ei 20 år eldre kvinne i Tysvær. Og han bodde på en husmannsplass under gården Falkeid. Da som nå er nabogården til Falkeid i Tysvær - Hesthammer. Og Kleng Peerson var jo nettopp fra Hesthammer. Det viser seg dermed at Knud og Kleng må ha vært nabogutter en periode fra 1801 til 1806, da Kleng flyttet til Finnøy. Knud var et par år eldre enn Kleng og det skulle vært interessant å vite hva slags drømmer og framtidsvyer disse to unge mennene hadde, og kanskje delte, i den tida. De fikk ei ikke helt ulik framtid. En ting de i alle fall gjorde likt, var å gifte seg med mye eldre kvinner enn seg sjøl. Clengs første kone var ca 30 år eldre enn sin mann.

For å finne mer om Gunhild og Knud, må vi hoppe fram til 1827. I et brev fra det året, datert 3.september, gir presten i Skjold, Thomas Swendsen, en fortegnelse til Prost Knudsen i Jelsa over "foregivne Qvækere i Skjold Prestegjæld der ingen Legitimation have". Han skriver:

"...Knud Pedersen Falkeide, ogsaa en Huusmand fra Tysvær, fordum ivrig Haugianer, nu Qvæker uden Legitimation omtrent i 2de Aar og mere. Af hvem han er forledet, veed jeg ei. Formodentlig er det skeet paa den sædvanlig Maade - ved Samtaler, Læsning af Bøger, laante af Qvækerne o.s.v.

For et Aar siden blev han Enkemand, og løb derefter i Hjelmelands Sogn sammen paa Landeveien med en Tøjte, som han trak ind med med sig i Tysvær Annex. Dermed var jeg ei fornøjet, men hevdet at han skulde syne hende Veien, skulde skille sig ved hende.

Nu tyede han til Sognepræsten i Hjelmeland, for at blive viet, men da han der teede sig som Qvæker, og sognepræsten fandt, at hans Brud var egentligen hjemme i Hjartdals Præstegjæld i øvre Tellemarken, viste han ham fra sig til vedkommende rette Sognepræst.

Han kommer efter dette tilbage, formodentlig forsynt med nødvendige Attester, for at vies her i Præstegjældet af mig. Men da Bruden er mig uvedkommende, han selv irriterte mig med sine Qvækernykker, og jeg frygtet Spetacler i Kirken, hvor han nok en-

dog vilde komme til Alteret for at vies med Hatten på Hovedet, henviste jeg ham til Qvækersantfundet i Stavanger, eller til Brudens Sognepræst i Tellemarken.

For Tiden er han med sin Dulcinea² strøget ud af Præstegjelet, men kommer, desverre! nok atter igjen for at plage mig..."

Det ser ut til at paret har dratt helt tilbake over fjellet til Telemark for å kontakte presten i Hjartdal. Om så er tilfelle, ser vi her kanskje det første signal inn til disse bygdene om hva som var i gjære på sørvestlandet. Kanskje var det ikke Nattestadbrødrene fra Veggli, da de kom fra handelsferd på Vestlandet i 1837, som brakte de første utvandrer-tankene til Øvre Telemark, men Gunhild fra Grasåsen. Hun og Knud kunne jo fortelle om de som hadde dradd med Restauration. Så kanskje sådde hun et frø av en ide som gjorde at tanken allerede var bearbeidet og modnet i noen av sambygdene hennes da utvandring blei gjort til virkelighet i 1837-39...

Slik kan vi spekulere i et jubileumsår. Men la oss heller ta en liten omvei inn i litteraturens, og lyrikkens verden. Forfatteren Alfred Hauge (1915-198?) Visste mer om de første emigrantene enn de fleste. Han har skildret Cleng Peerson og sluppefolket litterært gjennom en imponerende romantrilogi. Men han har også behandlet temaet i lyrisk form. Et dikt heter "Stig fram Lars Larsen Jeilane, stig fram!" Lars L. Geilane var kveker og lederen for Sluppefolket, og det er han diktet handler om. Men et av versene tar for seg Knud og Gunhilds situasjon og lyder slik:

Mitt fjerde vitne er av ringe stand:
Knud Falkeid var ein fattig fiskarmann.
Han ville gifte seg. Dei kom til presten,
han og hans brud. Og godt! - dei slapp arresten.

Men ikkje slapp dei prestens hånske ord:
"Eg skulle hjelpa dykk til seng og bord?!
Til vederlag for fylte bryllaupsfat
har eg ein annan rett å by dykk: sølibat!" -

Dei flakka kring eitt år frå sokn til sokn,
Frå Telemark i aust til vest i Bokn.
Det gjekk så vel dei vigde vart på resten
av Gabriel Kirsebom³ Kielland, Finnøy-presten.

Her røper Alfred Hauge at det endte med bryllup for Gunhild og Knud. Og løsningen lå altså så nær som hos presten på Finnøy, Gabriel Kirsebom Kielland. Han hadde som ung teologistudent i Christiania, hatt sterke kvekersympatier da han hadde kontakt med Stavangerfolk som hadde etablert kvekermenighet i hovedstaden.

Der hadde det faktisk vært kvekersamlinger hos ei søster og en svoger av Hans Nilsen Hauge, Hans og Karen Erichsen, i deres kjøpmannsgård i Tollbodgaten. Kielland blei seinere knyttet til brødrevennenes forsamling. Men forståelsen for kvekerne gjorde at han løste Gunhild og Knuds store problem ved å vie dem i Finnøy kirke 8.april 1828. Da var Gunhild 34 og Knud 47 år gammel.

Nå fikk de som ektepar slå seg ned på husmannsplassen Selvåg på øya Fogn, dette forklarer Gunhilds etternavn i emigrantlista. På den øya hadde Cleng Peerson også mange kjente. Visstnok hadde han bodd der før han gjorde sin andre rekognoseringsstur til Amerika i 1824. Og Gunnar Skadeberg er kjent med at det kom brev fra Cleng til folk på øya seinere, så der var folk vel orienterte om forholda til sluppefolket, som hadde slått seg ned i Kendall ved Ontariosjøen. Videre forteller han at Gunhild og Knud i 1831 brøt opp og fikk skyss med ei sildejekt til Gøteborg, der de gikk ombord i "Franklin" rundt 1.august samme år.

I Amerika slutta Gunhild og Knud seg til sluppefolket i Kendall i staten New York. Og i 1834 da Cleng Peerson etablerte det nye settlementet Mission Township i LaSalle co. I Illinois, blei de med dit. Der blei sønnen Thomas født i 1838.

---

1) Johannes Pedersen Nordboe fra Gudbrandsdalen regner vi vanligvis som den første emigranten fra Østlandet, men han reiste et år etter Gunhild og Knud.

2) Presten er ironisk og henviser til verdenslitteraturen. Dulcinea, som Gunhild blir kalt, var Don Quijotes drømmekjæreste.

3) Hauge skriver Gabriel Schanche Kielland, men Gunnar Skadeberg veit det skal være Gabriel Kirsebom Kielland. Han har derfor rettet dette navnet i diktet.

© Leif Skoje – Hjartdal historielag 2000